

ФІЛАЛОГІЯ

МОВАЗНАЎСТВА

УДК 81'374.822:[811.161.3+811.512.162]

В.Д. Старычонок,
доктар філалагічных навук, прафесар,
дэкан факультэта беларускай і рускай філалогіі БДПУ;
Т.Г. Шукурбейлі,
доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык навукова-даследчай лабараторыі «Слоўнікавы цэнтр» БСУ

БЕЛАРУСКА-АЗЕРБАЙДЖАНСКІ СЛОЎНІК: ПРЫНЦЫПЫ ЎКЛАДАННЯ

Уцяперашні час пашыраюцца і набываюць важнасць культурныя, эканамічныя, грамадска-палітычныя адносіны Азербайджанскай Рэспублікі з Рэспублікай Беларусь. Адметнай рысай беларуска-азербайджанскіх сувязей з'яўляецца іх выбудаванасць на прынцыпах дружбы, узаемнай павагі і даверу, а таксама апэратыўнасць выканання прынятых дамоўленасцей, іх якасны вынік і сапраўдны стратэгічны характар. Беларуска-азербайджанскія адносіны актыўна развіваюцца і ў навукова-педагагічнай сферы. Так, паміж Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэтам імя Максіма Танка і Бакінскім славянскім універсітэтам падпісаны дагавор аб супрацоўніцтве. У межах гэтага пагаднення ажыццяўляецца абмен студэнтамі і выкладчыкамі, праводзіцца навучанне ў магістратуры, выдаецца сумесны зборнік навуковых артыкулаў «Вучоныя запіскі», вывучаецца перадавы вопыт у арганізацыі вучэбна-метадычнай і навукова-даследчай дзейнасці. У чэрвені 2010 г. у Бакінскім славянскім універсітэце адкрыўся Цэнтр беларускай мовы і культуры, а ў снежні таго ж года ў БДПУ пачаў працаваць Цэнтр азербайджанскай мовы і культуры. На базе гэтых цэнтраў з верасня 2013 г. пачалася праца па стварэнні першых у лексікаграфічнай практыцы беларуска-азербайджанскага і азербайджана-беларускага слоўнікаў. Сумесны праект праводзіцца па рашэнні Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў і Фонду развіцця навукі пры Прэзідэнце Азербайджанскай Рэспублікі¹.

Праект па стварэнні перакладных слоўнікаў накіраваны на папулярызацыю беларускай і азербайджанскай моў, падтрымку курсаў вывучэння і якасці выкладання гэтых моў за мяжой, актывізацыю перакладчыцкай дзейнасці і рост колькасці перакладаў твораў азербайджанскай літаратуры на беларускую мову і беларускай літаратуры на азербайджанскую мову. Правядзенне сумесных даследаванняў у галіне мовы і культуры, безумоўна, будзе спрыяць развіццю дыялога паміж беларускім і азербайджанскім народамі, удасканаленню гуманітарных кантактаў у адукацыйнай сістэме, а таксама далучэнню маладога пакалення да багатых духоўных каштоўнасцей, да гісторыі і культуры беларускага і азербайджанскага народаў.

Сёння слоўнікава-даведачная літаратура, якая справядліва лічыцца пастаянным спадарожнікам кожнага чалавека і выступае дапаможным сродкам у працэсе класіфікацыі і сістэматызацыі навакольнай рэчаіснасці, значна пашырылася і ўскладнілася. Колькасць слоўнікаў розных тыпаў і жанраў, гласарыяў, энцыклапедыяў і іншых даведачных выданняў імкліва павялічваецца, што абумоўлена як экстралінгвістычнымі, так і інтралінгвістычнымі фактарамі.

Беларуска-азербайджанскі вучэбны слоўнік адносіцца да ліку двухмоўных слоўнікаў новага тыпу, у якім прыводзіцца не толькі пераклад з адной мовы на другую, але і змяшчаюцца звесткі аб лексічным складзе мовы, сістэме яе граматычных форм, спецыфіцы функцыянавання той ці іншай лексічнай адзінкі ў маўленні і інш. Па сутнасці, слоўнік дапаможа яго карыстальнікам праз сістэму моўных кодаў і паняццяў далучыцца да іншай культуры,

¹ Дадзеная праца выканана пры фінансавай падтрымцы Фонду развіцця навукі пры Прэзідэнце Азербайджанскай Рэспублікі (грант № EIF-BGM-2-BRFTF-1-2012/2013-07/07/5) і Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў (Г13А3-002).

убачыць свет вачыма носьбітаў іншай мовы, выявіць спецыфіку адлюстравання ў мове чапавека і акаляючага яго асяроддзя.

Слоўнік лічыцца перакладным, што і прадвызначае яго структуру і змест, а таксама будову слоўнікавых артыкулаў. У адрозненне ад большасці існуючых двухмоўных слоўнікаў, якія, як правіла, абмяжоўваюцца толькі перакладам зыходных слоўнікавых адзінак з адной мовы на другую, у беларуска-азербайджанскім слоўніку адлюстроўваюцца словаформы лексічных адзінак (перш за ўсё скланавыя формы імёнаў і асабістыя формы дзеясловаў), прыводзяцца кантэксты ўжывання слова і інш. Слоўнік падрыхтаваны з улікам новых «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі».

Слоўнік уключае каля 10 тысяч найбольш ужывальных слоў і ўстойлівых выразаў сучаснай беларускай і азербайджанскай моў, якія выражаюць актуальныя для беларускай і азербайджанскай рэчаіснасці паняцці. Колькасць такіх слоў лічыцца дастатковай для разумення розных тэкстаў сярэдняй цяжкасці, чытання мастацкай літаратуры, паўсядзённых зносін і перакладу. Галоўны крытэры адбору слоў – іх ужывальнасць у паўсядзённым жыцці, якая вызначалася па дадзеных частотных слоўнікаў і лексічных мінімумаў беларускай і азербайджанскай моў. Слоўнік разлічаны на актыўнае засваенне ўключаных у яго лексічных і фразеалагічных адзінак, развіццё вуснага і пісьмовага маўлення. Ён можа служыць у якасці даведачнай крыніцы для правільнага напісання слоў, вызначэння іх націску і семантычнага аб'ёму.

У слоўніку прыводзіцца невялікая колькасць тэрмінаў у аб'ёме навучальных дысцыплін сярэдняй агульнаадукацыйнай школы, а таксама найбольш распаўсюджаныя складанаскарочаныя словы тыпу ВНУ, АТС, ЦУМ і інш. Пры складанні слоўніка ўлічваўся той факт, што ў сучасным грамадстве адбыліся значныя змены, якія ў пэўнай ступені закранулі лексічны склад мовы, пашырылі яго колькасны састаў за кошт абазначэнняў новых рэалій. Па гэтай прычыне ў рэестр слоўніка ўключаны новыя словы (звычайна гэта запазычаныя), якія пачалі актыўна ўжывацца ў канцы ХХ – пачатку ХХІ ст. Да ліку такіх слоў адносяцца *андэграўнд, аўтсайдар, аэробіка, бандана, барбекю, бартар, баявік, бестселер, білборд, блокбастар, блогер, букмекер, вестэрн, вінтаж, гастарбайтар, дансінг, дыскаўнтар, дыстрыб'ютар, дэмпінг, дэфолт, інсайдар, інсталяцыя, істэблшмент, кансэнсус, капірайт, клірынг, лагатып, лагістыка, ліфтынг, менеджмент, мерчандайзер, ноў-хаў, палтэргейст, пентхаус, рэмікс, слоган, спіч, стаг-*

нацыя, сталкер, таблоід, тэндар, фітнес і інш.

Слоўнікавыя артыкулы ўключаюць інфармацыю аб правапісе, націску, часцінамоўнай прыналежнасці слова, яго граматычных формах, а таксама значэнні і функцыянаванні ў складзе свабодных і ўстойлівых выразаў. Як правіла, слоўнікавы артыкул мае наступную структуру: а) загалоўнае слова; б) граматычная характарыстыка слова; в) пераклад слова на азербайджанскую мову; г) ілюстрацыйныя матэрыялы ў выглядзе кароткіх спалучэнняў слоў з іх перакладам на азербайджанскую мову. У асобных выпадках у канцы слоўнікавага артыкула пасля знака ◊ прыводзяцца найбольш ужывальныя ўстойлівыя спалучэнні слоў, да ліку якіх адносяцца фразеалагізмы, крылатыя выразы, прыказкі, прымаўкі, тэрміналагічныя словазлучэнні (яны перакладаюцца на азербайджанскую мову з дапамогай адпаведных эквівалентаў); ◊ *мемарыяльная дошка хатірə lövhəsi; на векі вечныя əbədi, daimi; не вырыць сваім вачам gözlərinə inanmaq; кідаць словы на вецер havaı danışmaq; ва ўсякім выпадку hər halda; як дзве кроплі вады bir almadır uaqıya bölünüb*. Пры іх падачы ўлічваліся актуальнасць, ужывальнасць, даступнасць і камунікатыўная значнасць такіх спалучэнняў слоў.

Загалоўныя словы размешчаны па алфавіце беларускай мовы. Яны вылучаюцца паўтлустым шрыфтам, пішуцца з вялікай літары з фіксацыяй націску. У адрозненне ад азербайджанскай мовы, у якой націск звычайна падае на апошні склад, у беларускай мове націск рухомы і разнамесны. Таму вызначэнне месца націску ў беларускіх словах заўсёды выклікае пэўныя цяжкасці. У слоўніку націск заўсёды ставіцца ў рэестравых словах (акрамя аднаскладовых слоў), а таксама іх формах і ў словах, прыведзеных у ілюстрацыйных матэрыялах. Не ставіцца націск у словах і формах з арфаграфічным ё, дзе націск заўсёды падае на склад з ё.

У ролі загалоўных слоў выступаюць зыходныя формы лексіка-граматычных разрадаў слоў. Для назоўнікаў гэта назоўны склон адзіночнага ліку, для прыметнікаў – форма назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду, для дзеясловаў – неазначальная форма (інфінітыў) і г. д. Нязменнасць назоўнікаў або прыметнікаў адзначаецца паметай *нязм*.

Варыянты слоў, якія аднолькава ўжываюцца ў беларускай мове, размяшчаюцца ў адным слоўнікавым артыкуле:

ЗАЛІА ж. ~ы, ~ і **ЗАЛ** м. ~а, ~аў; *zal; чытальная ~ oxu zali.*

СКВАПНА і **СКВАПЛІВА** прысл.; *asçözülükə.*

У слоўніку паслядоўна размяжоўваюцца мнагазначныя словы і словы-амонімы. Значэнні мнагазначнага слова падаюцца ў адным слоўнікавым артыкуле, кожнае з іх пазначаецца арабскай лічбай і падаецца ў адным і тым жа радку. Словы-амонімы прыводзяцца ў розных слоўнікавых артыкулах і пазначаюцца надрадкавымі лічбамі:

КЛУБ¹ м. ~а, ~аў; klub; *ша́хматны ~ şahmat klubu, сельскі ~ kənd klubu.*

КЛУБ² м. ~ а; ~оў; burum; ~ *ы дымі түстү burumları.*

ТУР¹ м. ~ а, ~ аў; tur, dövrə; *пёршы ~ birinci dövrə.*

ТУР¹ м. ~ а ; ~ аў 1. dağ keçisi; 2. vəhşi öküz.

КРАН¹ м. ~ а, ~ аў; lülək, kran; *вадаправодны ~ su kranı , ~ самавара samovarın lüləyi.*

КРАН² м. ~ а; ~ аў; kran; *вэжавы ~ tikinti kranı (qülləli kran).*

Асноўным спосабам раскрыцця значэнняў беларускіх слоў з'яўляецца падбор да рэестравага слова адпаведных слоў з другой мовы, пераклад, якіх ажыццяўляецца з дапамогай азербайджанскіх эквівалентаў. У словах, якія характарызуюцца разгалінаванай сэнсавай структурай і вялікай колькасцю значэнняў, прыводзяцца толькі найбольш ужывальныя значэнні. Кожнае значэнне полісемантычнага слова адзначаецца арабскімі лічбамі. Акрамя перакладу, прымяняюцца і такія спосабы семантызацыі, як удакладненне значэння з дапамогай спалучэнняў слоў і словазлучэнняў, а таксама сціслае тлумачэнне значэння лексічнай адзінкі (асабліва безэквівалентнай лексікі).

Вялікія цяжкасці ўзнікаюць пры падачы амонімаў і мнагазначных слоў, бо пытанне аб спосабах іх размежавання застаецца не вырашаным да нашага часу. Таму розныя значэнні слова ў адных выпадках трактуюцца як амонімы, у другіх – як мнагазначныя словы. Пэўны разнабой у падачы мнагазначных слоў і амонімаў назіраецца і ў тлумачальным слоўніку беларускай мовы. Так, дзеясловы *перакласці, перакладаць* кваліфікуюцца як полісеманты, у семантычнай структуры якіх вылучаюцца значэнні 'палажыць на другое або ў другое месца', 'укласці прадметы, рэчы, запоўніўшы чым-небудзь прамежкі паміж імі', 'злажыць нанова, іначай', 'перадаць які-небудзь тэкст, вусную мову сродкамі другой мовы', 'выкласці, падаць што-небудзь у іншай форме (звычайна пра літаратурны ці музычны твор)'. Вытворны ж дзеяслоў *паперакладаць* чамусьці аўтарамі слоўніка лічыцца аманімічным, і значэнні слова 'перакласці ўсё, многае або ўсіх, многіх', 'перакласці з адной мовы на другую' кваліфікуюцца як амонімы. У тым

жа слоўніку аднакарэнныя словы *валіць, валицца, вывалиць* падаюцца як полісеманты, а значэнні дзеяслова *паваліць* лічацца амонімамі. Такая непаслядоўнасць у размежаванні мнагазначных слоў і амонімаў назіраецца і ў шэрагу іншых лексікаграфічных прац, а таксама пры параўнанні статусу асобных лексем у розных лексікаграфічных крыніцах і розных мовах. Так, у перакладных руска-ўкраінскім і ўкраінска-азербайджанскім слоўніках назойнік *хлеб* пазначаецца як амонім, у той час як у слоўніках рускай, беларускай моў такі назойнік лічыцца полісемантычным. Пры размежаванні мнагазначных слоў і амонімаў аўтары карысталіся вядомымі слоўнікамі амонімаў беларускай і азербайджанскай моў.

Граматычная характарыстыка слоў беларускай мовы ўключае 2 зоны: указанне часцінамоўнай прыналежнасці і звесткі пра зменныя часціны мовы. Прыналежнасць слова да таго ці іншага граматычнага разраду пазначаецца паметамі *прым., ліч., займ., прысл., злучн., прыназ., часц., выкл.* Не прыводзяцца паметы, што ўказваюць на пэўную часціну мовы, пры назойніках і дзеясловах, паколькі іх часцінамоўная прыналежнасць вызначаецца ўскосна: у назойніках – праз указанне іх роду (*м., ж., н*) у дзеясловах – праз указанне закончанага ці незакончанага трывання. Да зменных часцін мовы (назойнікаў, прыметнікаў, займеннікаў, лічэбнікаў і дзеясловаў) прыводзяцца звесткі аб склонавых формах назойнікаў, асабовых формах дзеясловаў, іх націску і інш.

Для сцісласці слоўнікавых артыкулаў выкарыстоўваецца эканомны запіс словаформ, якія даюцца ва ўсечаным выглядзе. У загалоўным слове нязменная частка аддзяляецца ад зменнай вертыкальнай рысай (|) і далей прыводзіцца толькі апошняя частка граматычных форм. Пры гэтым нязменная частка слова замяняецца тыльдай (~). Чытач лёгка можа ўтварыць тую ці іншую граматычную форму слова шляхам механічнага злучэння нязменнай і зменнай (як правіла, гэта канчаткі, суфіксы, часткі слова, дзе адбыліся тыя ці іншыя структурныя змены):

СЛУЖБА ж. ~е, ~аў; xidmət, qulluq; *воінская ~а hərbi xidmət.*

ВУЧЫЦЬ незак. ~ў, ~ыш, ~ым, ~аць; 1. öyrətmək; *~ыць беларускую мову belarus dilini öyrətmək*; 2. öyrənmək; *~ыць урокі dərs öyrənmək.*

У тых выпадках, калі ў формах слова назіраюцца пэўныя змены і ўскладненні (наяўнасць гістарычных чаргаванняў, выпадзенне ці ўстаўка гукаў і інш.), прыводзяцца не скарочаныя, а поўныя формы: *бераг – беразе; яна – яе, ёю; браць – бяру, бярэш* і інш.

Пры граматычнай характарыстыцы рэестравых слоў улічваецца асаблівасці кожнай часціны мовы і кожнага слова паасобку.

1. Назоўнікі даюцца ў назоўным склоне адзіночнага ліку. Форма множнага ліку выкарыстоўваецца пры назоўніках *pluralia tantum* тыпу *канікулы, выбары, акуллары, нажыцы, рукавіцы*. Следам даецца родавая характарыстыка назоўніка: м. – мужчынскі род, ж. – жаночы род, н. – ніякі род. Пры назоўніках агульнага роду ўказваюцца дзве паметы: м і ж.

ЛЯУШІА м. і ж. ДМ ~у, ~ы, Т ~ой і ~ою, мн. Р. ~эй; *solaxay*.

ЦЁЗКІА м. і ж. ДМ ~у, цёзцы, Т ~ам, ~ай, мн. Р. цёзак; *adaş*.

Напісанне склонавых канчаткаў назоўнікаў у беларускай мове залежыць ад характару асновы і націску, а таксама (радзей) ад лексічнага значэння. Таму ў кожнага назоўніка рэгулярна прыводзіцца форма роднага склону ў адзіночным і множным ліку. Пры гэтым мяркуецца, што формы ўсіх іншых склонаў утвараюцца згодна з нормай і з захаваннем таго ж месца націску. Калі ж асобныя формы характарызуюцца спецыфікай іх утварэння, то ў слоўніку адлюстроўваюцца такія змены зыходнага слова і ўказваюцца формы канкрэтных склонаў:

ІМІЯ н. Р імя і імені, Д імя і імені, Т імен і іменем, М імі і імені, мн. НВ імі і імёны, Р імяў, імён і імёнаў, Д імям і імёнам, Т імямі і імёнамі, М імях і імёнах; ад; *даты ~ я дзіцяці uşağa ad qoumaeđ, ведаць усіх па імёнах hatinin adini bilmek*.

Нескланяльныя назоўнікі даюцца з паметай *нескл.*:

БЮРО н., *нескл.*; büro; *даведачнае ~ soraq bürosu*.

ІНТЭРВ'Ю н. *нескл.*; müsahibə; *даць ~ müsahibə vermək*.

КІНО н. *нескл.*; kino; *пайсці ў ~ kino ya getmək*.

2. Прыметнікі могуць размяшчацца як у алфавітным, так і ў алфавітна-гнездавым парадку. Самастойна, у алфавітным парадку прыводзіцца большасць якасных прыметнікаў. Адносныя прыметнікі ў азербайджанскай мове звычайна фармальна і семантычна не адрозніваюцца ад утваральных назоўнікаў (*школа – məktəb* і *школьны – məktəb, агітатар – təşviqatçı* і *агітатарскі – təşviqatçı*). Такія прыметнікі на самай справе з'яўляюцца аманімічнымі словамі, і ў беларускай мове яны адносяцца да тыпу субстантыўнай аманіміі. У беларуска-азербайджанскім слоўніку яны змяшчаюцца ў гняздзе слоўнікавага артыкула назоўніка. Пры гэтым пераклад прыметніка, значэнне якога супадае з назоўнікам, не ажыццяўляецца. Прыводзіцца зыходная форма (м. род), фор-

мы жаночага і сярэдняга роду, а таксама множнага ліку. Калі такія прыметнікі маюць камунікацыйную значнасць, то пасля іх прыводзіцца прыклады іх ужывання ў беларускай і азербайджанскай мовах.

ШКОЛІА ж. ~ы, ~; məktəb; *сярэдня ~a orta məktəb, вучыцца ў ~e məktəbdə oxumaq; прым. школьнічы, ~ая, ~ае, ~ыя; ~ы двор məktəb həyəti*.

ДРЭВІА н. ~а, дрэў; ağac; *высокае ~o hündür ağac, пасадыць ~o ağac əktək; прым. драўляны, ~ая, ~ае, ~ыя; ~ая лыжка ağac qaşiq*.

3. На часцінамоўную прыналежнасць займеннікаў указвае паметай *займ.* Характарыстыка займеннікаў залежыць ад іх значэнняў. Займеннікі-назоўнікі (прадметна-асабовыя займеннікі) з абагулена-прадметным значэннем характарызуюцца як назоўнікі, і да іх прыводзіцца склонавыя формы адзіночнага і множнага ліку.

Я *займ.* мяне, мне, мною (мною); mən; я – *вучань mən şagirdəm, у мяне многа кніг mənim çoxlu kitabım var*,

ХТО *займ.* каго, каму, кім; kim; *хто гэма? bu kimdir? з кім ты размаўляў? sən kiminlə danışdırdın?*

Займеннікі-прыметнікі (непрадметна-асабовыя займеннікі) з абагульнальна-якасным значэннем характарызуюцца як прыметнікі, пры іх указваюцца толькі формы роду і ліку.

ТВІОЙ *займ.* ~ая, ~аё, ~ае; mənim; *мой бацька mənim ata, мая кніга mənim kitabım*.

ТАКІ *займ.* ~ая, ~оё, ~ія; 1. belə, bu cür, belə bir; *мне падабаюцца ~ія кветкі belə güllər xoşuma gəlir*; 2. elə; *яна ~ая прыгожая! o elə gözəldir ki!* ♦ **~ІМ ЧЫНАМ** beləliklə.

4. Лічэбнікі прыводзіцца з паметай *ліч.* Пры колькасных і зборных лічэбніках даюцца ўсе склонавыя формы:

ДЗЕСЯЦЬ *ліч.* РДМ ~і, Т ~цю; on; *~ь кніг on kitab*.

СЯМЁРІА *ліч.* РМ семярых, Д семярым, В. ~а і семярых, Т. семярымі; yeddi; *~а братаў yeddi qardaş*.

АБОДВІА *ліч.м* РМ ~ух, Д ~ум, В ~а, ~ух; Т ~ума; hər iki, hər ikisi, ikisi də; *я ведаю іх абодвух onların ikisini də tanıyıram*.

5. Зыходнай формай для дзеясловаў, якія характарызуюцца мноствам парадыгм, з'яўляецца інфінітыў. Ён выступае ў якасці назвы дзеяслоўнага дзеяння і арыенціра не толькі на дзеяслоўныя формы, але і на кірункі ўсіх марфалагічных чаргаванняў. Для дзеясловаў з нерухомым націскам і нязменнай асновай прыводзіцца формы 1-й, 2-й і 3-й асобы адзіночнага ліку і 3-й асобы множнага ліку цяперашняга (будучага простага) часу:

КІДАЇЦЬ *незак.* ~ю, ~еш, ~е, ~юць; atmaq, tullamaq; ~ць *камень daş atmaq.*

МЕРЗНІУЦЬ *незак.* ~у, ~еш, ~е, -уць; donmaq, buz bağlamaq.

Для дзеясловаў з рухомым націскам, а таксама дзеясловаў, у якіх усе асабовыя формы маюць націскную флексію ці ў аснове адбываюцца чаргаванні, прыводзіцца большасць форм адзіночнага і множнага ліку:

БРАЦЬ *незак.* бяры, ~эш, ~э, ~ом, бераце, бяруць; almaq, götürmək; *браць у рукі аловак karandaşı əlinə almaq, браць кнігу са стала kitabı masadan götür-mək.*

НАЇСІЦЬ *незак.* нашы, носіш, ~іць, ~ім, ~іце, носяць; daşımaq; geymək, taxmaq; *насіць акулёры eynək taxmaq; насіць вусы biğ qoymaq.*

6. Прыслоўі, а таксама службовыя словы (прыназоўнікі, злучнікі і часціцы) прыводзяцца як нязменныя словы з указаннем прыналежнасці да пэўнай часціны мовы. Пры прыназоўніках даецца інфармацыя аб тым, з якім склонам яны ўжываюцца:

УСЮДЫ *прысл.;* hər yerdə, hər tərəfdə, hər yanda.

ПАМІЖ *прыназ.;* arasında; ~ *дамамі evlərin arasında;* ♦ ~ **ТЫМ** bununla belə, ~ **НАМІ** öz aramızda.

АБО *злучн.;* çunki, zira, ondan ötrü ki, ona görə ki.

НЕ *часц.;* yox; *Вы чыталі гэту кнігу? – Не, не чытаў Siz bu kitabı oxumusunuz? – Yox, oxumatışam.*

У многіх выпадках, каб пашырыць уяўленне чытача аб слове і яго сэнсавых сувязях, да слоў прыводзяцца сінонімы і антонімы. Яны падаюцца ў канцы слоўнікавых артыкулаў пасля памет *сін., ант.:*

БЕЗМЕРНІЫ *прым.* ~ая, ~ае, ~ыя; hədsiz; ~ая *радасць hədsiz sevinc;* *сін.:* **непамерны.**

ТУРБАВАЌА *незак.* ~уюся, ~уешся, ~уецца, ~уюцца; narahat olmaq, nigaran qalmaq; *не ~уйцеся narahat olmayın;* *сін.:* **трывожыцца, непакоіцца, хвалявацца.**

АБСТРАКТНІЫ *прым.* ~ая, ~ае, ~ыя; mücərrəd; ~ае *пытанне mücərrəd sual,* ~ыя *назоўнікі mücərrəd isimlər;* *сін.:* **адцягнены;** *ант.:* **канкрэтны.**

АКТЫЎНІЫ *прым.* ~ая, ~ае, ~ыя; fəal; ~ы *вучань fəal şagird;* *сін.:* **ініцыятыўны;** *ант.:* **пасіўны, інертны.**

Такім чынам, перакладныя слоўнікі, якія заслужана называюць спадарожнікамі цывілізацыі, лічацца невычэрпнай скарбніцай нацыянальных моў. Яны могуць выконваць як ролю падручніка па замежнай мове, так і ролю культуралагічнай энцыклапедыі, што мае асаблівае значэнне для студэнтаў, выкладчыкаў мовы і ўсіх тых, хто самастойна вывучае замежную мову. У беларуска-азербайджанскім слоўніку змешчана неабходная для шырокага кола чытачоў інфармацыя аб лексічным складзе беларускай і азербайджанскай моў, беларускім і азербайджанскім правапісе, граматычным апаратам, сферы ўжывання лексічных адзінак дзвюх моў. У слоўніку не толькі фіксуецца, сістэматызуецца і апісваецца лексіка, але і замацоўваюцца літаратурныя нормы, што спрыяе паглыбленню і ўдасканаленню мовазнаўчых навыкаў і ведаў, павышэнню пісьменнасці і культуры маўлення. Слоўнік можа знайсці прымяненне пры чытанні любых тэкстаў на беларускай і азербайджанскай мовах, складанні і перакладзе дзяржаўных і дзелавых дакументаў, а таксама ў навуковых даследаваннях і навучальным працэсах.

SUMMARY

In the article the basic principles of compiling of the first Belarusian-Azerbaijani dictionary in lexicographical practice are described. The criteria for the selection of words, primarily of daily contact words are established. The structure of the entry is described; the grammatical characteristics of lexical items is disclosed, the specific interpretation of the words of registry is revealed, the system adopted in the dictionary litter is analyzed.

Паступіў у рэдакцыю 08.11.2013 г.